

PATRONI JEDNOSTEK
I INSTYTUCJI WOJSKOWYCH –
W POSZUKIWANIU
KANONU HISTORYCZNEGO
WSPÓŁCZESNEGO WOJSKA POLSKIEGO

PATRONS OF MILITARY UNITS
AND INSTITUTIONS – AN EXAMPLE
OF CONTEMPORARY POLISH ARMED
FORCES HISTORICAL CANON

STRESZCZENIE

Artykuł prezentuje zbiór patronów jednostek i instytucji współczesnego Wojska Polskiego, których imiona noszą różnego stopnia związki taktyczne i komórki organizacyjne Sił Zbrojnych RP. W grupie „wojskowych” patronów można wyróżnić kilka typów postaci: wybitnych monarchów polskich, wielkich wodzów epoki staropolskiej, bohaterów epoki rozbiorowej, oficerów walczących o Niepodległość i granice w latach 1914–1921 oraz żołnierzy doby II wojny światowej i czasów powojennych. Zestawienie tych osób stanowi wyrazisty przykład specyficznego kanonu pamięci historycznej współczesnego Wojska Polskiego.

SŁOWA KLUCZOWE

Wojsko Polskie, pamięć zbiorowa, polityka pamięci historycznej, tradycje oręża polskiego

WSTĘP

Pamięć zbiorowa, czyli wyobrażenie o przeszłości danej grupy, jest jedną z cech konstytuujących wspólnotę, zarówno na wysokim (np. narodowym), jak i niższym (np. miejskim lub zawodowym) szczeblu¹. Elementem porządkowania pamięci wspólnoty jest określanie postaci i wydarzeń historycznych

---

¹ Na temat pamięci zbiorowej zob. N. Assorodobraj, „Żywa historia”. *Świadomość historyczna: symptomy i propozycje badawcze*, „Studia Socjologiczne” 1963, nr 2 (9), s. 5–45; B. Szacka, *Czas przeszły, pamięć, mit*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2006, s. 44–45. Główne nurty badań nad pamięcią zreferował R. Traba, *Pamięć zbiorowa: rozważania o „historycznych” możliwościach posługiwania się nowoczesnymi koncepcjami badania pamięci*, [w:] tenże, *Historia – przestrzeń dialogu*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2006, s. 23–40.

uznawanych przez nią za ważne, związanych z kluczowymi momentami w dziejach grupy. Zbiór taki nazywany jest kanonem historycznym². Jego analiza jest jedną z metod przyglądania się pamięci zbiorowej danej wspólnoty, zwłaszcza szukania składników, które budują narracje pamięciowe oraz przekazywane przez nie wartości. Obserwacja kanonu wydaje się szczególnie przydatna w wypadku badania pamięci zbiorowej podmiotów instytucjonalnych, które realizują politykę pamięci historycznej³.

Wojsko Polskie jest przede wszystkim podmiotem odpowiedzialnym za bezpieczeństwo państwa, jednocześnie zaś należy je uznać za ważną instytucję społeczno-polityczną. Bierze ono udział w działalności wychowawczej – wpływając na tysiące żołnierzy i cywili, kształtuje ich postawy, m.in. patriotyczne i obywatelskie. Armia też bardzo silnie wiąże się z państwem, jest jednym z jego filarów. Można uznać, że siły zbrojne w każdym państwie prowadzą swoją politykę pamięci historycznej, promując pewne elementy własnej przeszłości i używając ich do realizacji zadań teraźniejszych. Sprzyja temu m.in. silne przywiązanie wojskowych do tradycji, honoru, bohaterstwa itp. wartości.

Celem mojego artykułu jest próba odtworzenia kanonu historycznego współczesnego Wojska Polskiego na podstawie przeanalizowania życiorysów przyjętych przez armię patronów poszczególnych jednostek i instytucji. Przez – w założeniu – pozytywne odwoływanie się do poszczególnych bohaterów Siły Zbrojne RP dokonują swoistego wyboru tradycji⁴, do których się przyznają, które uznają za wartościowe i służące za wzór dla żołnierzy. Jakie postacie zostają uznane za godne uhonorowania przez wojskowych? Jakie tradycje⁵ reprezentują? Czy spojrzenie na zbiór patronów jako na pewną całość może powiedzieć coś o pamięci współczesnego wojska? Jak zróżnicowane jest omawiane zjawisko i w jaki sposób ów kanon historyczny się

² A. Szpociński, *Kanon historyczny*, „Studia Socjologiczne” 1983, nr 4, s. 129–141. Por. J. Assmann, *Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008, s. 118–129.

³ Polityką historyczną można nazywać celowe działanie podmiotów publicznych (w szczególności władzy państwowej), które służy upowszechnieniu pewnej wizji przeszłości danej wspólnoty (pamięci zbiorowej) oraz wykorzystywaniu tych zabiegów do celów ideologicznych i politycznych. Por. D. Malczewska-Pawelec, T. Pawelec, *Rewolucja w pamięci historycznej. Porównawcze studia nad praktykami manipulacji zbiorową pamięcią Polaków w czasach stalinowskich*, Universitas, Kraków 2011, s. 18; R. Stobiecki, *Historycy wobec polityki historycznej*, [w:] *Pamięć i polityka historyczna. Doświadczenia Polski i jej sąsiadów*, red. S.M. Nowinowski, J. Pomorski, R. Stobiecki, Wydawnictwo Naukowe Ibidem–Instytut Pamięci Narodowej, Łódź 2008, s. 175; L. Nijakowski, *Polska polityka pamięci. Esej socjologiczny*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 41–48.

⁴ Por. M. Kula, *Wybór tradycji*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2003.

⁵ Pod pojęciem tradycji rozumiem szczególnie – wartościowaną jako najlepszą – część dziedzictwa społecznego (J. Szacki, *Tradycja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011, s. 143–145).

kształtował? Postawione tu pytania badawcze powinny służyć określeniu podstawowych ram poniższej analizy i uwzględniać najważniejsze problemy powiązane z kanonem historycznym wojska.

Nadanie patrona jednostce lub instytucji wojskowej należy do kompetencji ministra obrony narodowej i jest przeprowadzane na podstawie Decyzji nr 229/MON z dnia 11 sierpnia 2004 r. w sprawie dziedziczenia i kultywowania tradycji oręża polskiego (zmienianej w 2011 i 2013 r.)⁶. Mówi ona, że: „Jednostce wojskowej, a w uzasadnionych przypadkach pododdziałowi, może być nadane imię osoby szczególnie zasłużonej dla Sił Zbrojnych i obronności Państwa oraz zajmującej poczesne miejsce w tradycji narodu i oręża polskiego (...)”. W dalszej części przepisy precyzują, że patronem nie może być osoba żyjąca oraz że charakter zasług patrona powinien być zgodny ze specyfiką rodzaju sił zbrojnych, wojska lub służby. Co ciekawe, decyzja zezwala, by w wyjątkowych przypadkach patronem został także obywatel innego państwa (w praktyce nie było to jak dotąd stosowane). W procesie zatwierdzania patronów (podobnie jak np. kultywowania tradycji, ustalania świąt czy wprowadzania odznak pamiątkowych i odznak rozpoznawczych) bierze udział Komisja Historyczna do Spraw Symboliki Wojskowej i Tradycji Orężnych Ministerstwa Obrony Narodowej, która opiniuje wnioski złożone przez dane podmioty. Należy dodać, że formalnie wniosek o nadanie patrona składa dowództwo jednostki lub kierownictwo instytucji po zasięgnięciu opinii kadry i pracowników. Aby uzyskać imię patrona, wymagane jest też otrzymanie na to zgody jego najbliższej rodziny (dotyczy to zwłaszcza osób żyjących w XX w.)⁷. Opisana procedura pokazuje, że przyznawanie patronatów jest sformalizowane i pozostaje pod kontrolą kierownictwa resortu obrony narodowej – przez co jego wyniki można traktować jako element świadomej kreacji polityki pamięci historycznej.

Spośród wszystkich jednostek, pododdziałów i instytucji wojskowych w Polsce udało się zidentyfikować 180, które mają własnego patrona⁸. Zawarte

⁶ Wcześniej patronów jednostkom i instytucjom przyznawano na podstawie Rozkazu nr 1/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 2 stycznia 1991 r. w sprawie dziedziczenia i kultywowania tradycji oręża polskiego, „Dziennik Rozkazów MON” 1991, poz. 1 (J. Cięciera i in., *Patroni jednostek Wojska Polskiego*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 1998, s. 11–12).

⁷ Decyzja nr 229/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 11 sierpnia 2004 r. w sprawie dziedziczenia i kultywowania tradycji oręża polskiego, „Dziennik Urzędowy MON” 2004, nr 15 ze zm.

⁸ Dane na temat patronów w Wojsku Polskim zebrano na podstawie informacji zawartych w serwisie internetowym Jednostki-Wojskowe.pl (<https://www.jednostki-wojskowe.pl/>, dostęp: 19.06.2020), a także stron internetowych danych jednostek i instytucji lub przez bezpośrednie zapytanie przedstawicieli sekcji wychowawczych danego podmiotu.

w poprzednim zdaniu rozróżnienie wydaje się bardzo istotne, gdyż patroni występują we współczesnym Wojsku Polskim na niemal każdym szczeblu dowodzenia, poczynawszy od dywizji wojsk lądowych, akademii wojskowych, a nawet dowództw, na najniższych piętrach hierarchii kończąc. Wśród podmiotów z patronem znalazło się wiele batalionów i dywizjonów (zarówno samodzielnych, jak i stanowiących część większych jednostek), a nawet jedna kompania oraz kilka pojedynczych okrętów. Pokazuje to powszechność zjawiska honorowania różnych komórek organizacyjnych wojska, a jednocześnie pozwala traktować wymieniony zbiór jako swoistą próbkę kanonu historycznego.

Do podobnych wniosków prowadzi też analiza zbioru największych jednostek i związków taktycznych w Siłach Zbrojnych RP. Swojego patrona mają wszystkie cztery dywizje i czternaście liniowych brygad Wojsk Lądowych oraz obydwie flotylle Marynarki Wojennej, 9 na 15 baz lotniczych oraz 14 na 15 brygad obrony terytorialnej (choć już np. tylko 1 na 4 skrzydła w Siłach Powietrznych). Przykład odgórny wpływa też na działania na niższych szczeblach – wspomniano już o patronach pododdziałów, jednak należy dodać do nich też jednostki o charakterze logistycznym (m.in. wojskowe oddziały gospodarcze), ośrodki szkolenia poligonowego czy komórki terenowe Żandarmerii Wojskowej. W tym kontekście uzasadnione wydaje się stwierdzenie, że posiadanie przez jednostkę organizacyjną resortu obrony narodowej swojego patrona jest dobrze widziane. Do podobnych wniosków prowadzi też zamieszczona w dalszej części tekstu analiza dynamiki nadawania patronów.

PATRONI JEDNOSTEK I INSTYTUCJI – CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA

W analizowanym zbiorze znalazło się 159 różnych patronów, z czego tylko w dwóch wypadkach byli to patroni zbiorowi (bohaterowie Westerplatte, cichociemni), w pozostałych zaś mieliśmy do czynienia z przypadkami indywidualnymi – konkretnymi osobami, wymienionymi z imienia i nazwiska⁹. Pokazuje to wyraźnie, że „siła” patrona opiera się właśnie na byciu postacią o jasno określonym życiorysie, a tym samym – na indywidualnych cechach. Konkretny człowiek (można by rzec „z krwi i kości”) uznawany jest za

---

⁹ W jednym przypadku – Franciszka Żwirki i Stanisława Wigury – mamy do czynienia z patronatem dwuosobowym, jednocześnie zaś typowo indywidualnym, gdyż nawiązuje do konkretnych osób stawianych za wzorzec, nie zaś do niepełnie określonej zbiorowości.

najlepszy wzorzec żołnierskich postaw. W 18 wypadkach jednostek/instytucji ta sama postać pojawiała się dwa lub więcej razy. Najpopularniejszym patronem jest Tadeusz Kościuszko (cztery przypadki), tuż za nim znajduje się Józef Piłsudski (trzy przypadki), dwóm jednostkom/instytucjom patronują natomiast: gen. August Emil Fieldorf, gen. Elżbieta Zawacka, gen. Ignacy Prądzyński, gen. Jakub Jasiński, gen. Józef Bem, gen. Kazimierz Sosnkowski, gen. Romuald Traugutt, gen. Stanisław Taczak, gen. Stefan Grot-Rowecki, gen. Władysław Anders, gen. Władysław Sikorski, hetman Jan Zamoyski, kpt. pil. Franciszek Żwirko i inż. Stanisław Wigura, mjr Henryk Dobrzański „Hubal”, płk Marian Porwit oraz Stefan Batory. Wymienione postacie w większości należą do upowszechnianego jeszcze na poziomie edukacji szkolnej zbioru wielkich postaci dziejów oręża polskiego (czy szerzej – historii Polski), a ich popularność jako patronów zdaje się potwierdzać miejsce zajmowane przez nie w pamięci zbiorowej polskiego społeczeństwa¹⁰.

Ciekawym aspektem charakteryzującym zbiór patronów współczesnego Wojska Polskiego jest ich ranga wojskowa. W 85 przypadkach jednostek/instytucji ich patronem jest postać w stopniu generalskim/admiralskim (47,22%), a w 44 – w stopniu pułkownika/podpułkownika (24,44%). Wraz z marszałkami (Józef Piłsudski i ks. Józef Poniatowski) oraz staropolskimi hetmanami wysocy rangą dowódcy patronują aż 78,89% wszystkich jednostek/instytucji mających patrona. Z drugiej strony patronów noszących w czasie służby niski stopień¹¹ (do kapitana włącznie) ma tylko 13 podmiotów (7,22 %), przy czym 7 z nich było kapitanami, 4 miało stopień porucznika/podporucznika, a 2 było podoficerami (chorążym marynarki oraz starszym sierżantem). Zestawienie to wyraźnie ukazuje charakterystyczny rys omawianego zbioru postaci – dominują tu bowiem szeroko rozumiani „wodzowie”, czyli dowódcy i oficerowie wysokich szarż, dużo mniej jest natomiast słabiej znanych, choć zasłużonych żołnierzy, którzy dostąpili się wyłącznie niższego stopnia. Pod względem uosabianych przez patrona wartości wciąż więc postacią popularniejszą jest zasłużony dowódca aniżeli niższy

¹⁰ Na popularność takich postaci, jak generałowie Anders, Sikorski czy Fieldorf wskazywały badania dotyczące miejsca II wojny światowej w polskiej pamięci zbiorowej, przeprowadzone w 2009 r. przez Pentor na zlecenie Muzeum II Wojny Światowej (zob. P.T. Kwiatkowski, *II wojna światowa jako doświadczenie narodowe*, [w:] P.T. Kwiatkowski i in., *Między codziennością a wielką historią. Druga wojna światowa w pamięci zbiorowej społeczeństwa polskiego*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Gdańsk–Warszawa 2010, s. 164–165).

¹¹ W wypadku klasyfikowania niskiego stopnia w zestawieniu brano pod uwagę rzeczywisty stopień noszony w czasie czynnej służby, bez ewentualnych awansów powojennych lub kombatanckich. Dane procentowe dotyczące niskich i wysokich stopni nie są ze sobą zgodne – żołnierze będący w czasie wojny np. kapitanami, a w późniejszym czasie awansowani na pułkowników i generałów, byli zaliczani do obydwu kategorii patronów, przy podawaniu imienia patrona podaje się bowiem zwykle jego najwyższy stopień.

stopniem wzorowy żołnierz. Warto przy tym także zauważyć, że tylko trzy podmioty noszą imię kobiet (w dwóch wypadkach gen. Elżbiety Zawackiej i raz ppłk Marii Trojanowskiej).

TRADYCJE WSPÓŁCZESNEGO WOJSKA POLSKIEGO - GŁÓWNE GRUPY PATRONÓW

Na potrzeby analizy wyodrębniono 9 grup tradycji, do których można przyporządkować poszczególnych patronów. Są to (w kolejności historycznego występowania):

- monarchowie – średniowieczni i nowożytni władcy (królowie i książęta) Polski;
- dowódcy staropolscy – wielkie postacie oręża polskiego epoki przed-rozbiorowej (XV–XVIII w.)¹²;
- dowódcy i żołnierze związani z walką narodowyzwolenczą prowadzoną z zaborcami w okresie zaborów – pomiędzy powstaniem kościuszkowskim a powstaniem styczniowym (koniec XVIII i XIX w.);
- postacie zaangażowane w działania zbrojne doby I wojny światowej i walki w pierwszych latach istnienia niepodległej Rzeczypospolitej, żołnierze polskich formacji zbrojnych z lat 1914–1918, powstań narodowych oraz wojen granicznych, w tym zwłaszcza wojny polsko-bolszewickiej (1919–1921);
- żołnierze i cywile zastężeni w okresie II RP, oficerowie kierujący jednostkami i instytucjami ówczesnego Wojska Polskiego;
- bohaterowie i uczestnicy II wojny światowej;
- Żołnierze Wyklęci – biorący udział w działaniach powojennego niepodległościowego podziemia antykomunistycznego;
- dowódcy PRL – oficerowie pełniący służbę w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, w większości przypadków kierujący danymi jednostkami/instytucjami;
- współcześni dowódcy – oficerowie służący w Wojsku Polskim po 1989 r.

---

¹² W przypadku Zawiszy Czarnego świadomie rozszerzono definicję grupy „dowódcy staropolscy” – chociaż słynny rycerz z Garbowa nie był dowódcą w ścisłym tego słowa znaczeniu, można potraktować go podobnie jak wielkich hetmanów XVI i XVII w.

Zaprezentowany podział jest oczywiście w znacznym stopniu umowny i wytyczony w celu łatwiejszego pogrupowania poszczególnych patronów. Widać to zwłaszcza w wypadku postaci żyjących w XX i XXI w. Na przykład wielu żołnierzy zakwalifikowanych do grupy „dowódcy II wojny światowej”, ale także „żołnierze i cywile II RP” miało za sobą (często chwalebna) służbę wojskową w latach 1914–1921. Podobnie większość postaci włączonych do grupy „II RP” i „Żołnierze Wyklęci” miało też w swoich życiorysach aktywny udział w działaniach wojennych lat 1939–1945. Podobny problem można zauważyć w wypadku kategorii „współcześni dowódcy” – prawie wszyscy z wymienionych tam oficerów swoją służbę wojskową rozpoczęli jeszcze w szeregach Ludowego Wojska Polskiego (LWP)¹³. Elementem rozstrzygającym była w tym wypadku subiektywna ocena kulminacyjnego momentu w karierze – najwyższego stanowiska dowódczego czy też heroicznej śmierci. Młody oficer z okresu I wojny światowej lub lat 80 XX w. szczyt swojej służby osiągał w momencie, gdy obejmował ważne stanowisko dowódcze kilkanaście czy kilkadziesiąt lat później, zwykle też właśnie na nim „zapisał się na kartach historii”.

Taki podział na tradycje reprezentowane przez poszczególnych patronów pozwala odzwierciedlić główne tendencje zjawiska opisywanego w niniejszym tekście. Dysponujemy grupami na tyle dużymi, by wokół pewnych ich cech udało się je wyodrębnić w całej zbiorowości, jednocześnie na tyle szczegółowymi, by podział ten był poprawny historycznie. W wypadku II wojny światowej dodatkowo danych patronów scharakteryzowano szczegółowo według ich przynależności do formacji zbrojnych z tego okresu. Zwrócenie uwagi na niniejsze kryterium pozwala też zróżnicować opis zbioru patronów jednostek i instytucji, pokazując charakterystyczne tendencje funkcjonowania wojskowego kanonu.

POPULARNOŚĆ POSZCZEGÓLNYCH TRADYCJI

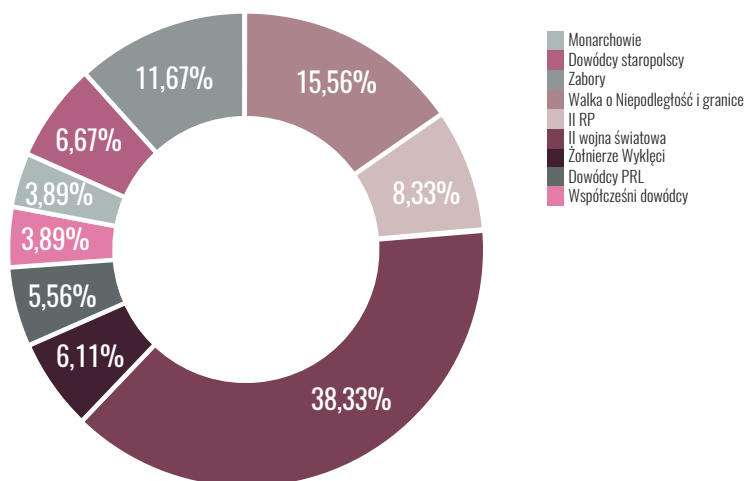
Rozkład wyodrębnionych tradycji w całym zbiorze wojskowych patronów nie jest równomierny, dodatkowo pewne różnice występują także w określonych

¹³ Wśród historyków trwa dyskusja, w jaki sposób nazywać armię w okresie PRL. Sam świadomie piszę o Ludowym Wojsku Polskim (używając wielkich liter, jak w nazwie własnej), gdyż termin ten, chociaż półoficjalny, funkcjonował w tamtej epoce do identyfikacji i autoidentyfikacji wojska, dodatkowo zaś wyraźnie podkreśla jego specyficzny charakter. Trzeba jednak zaznaczyć, że oficjalna nazwa (ustawowa) brzmiała: Siły Zbrojne PRL.

rodzajach sił zbrojnych i grupach jednostek/instytucji. Popularność poszczególnych tradycji w całym zbiorze 180 podmiotów posiadających patrona prezentuje wykres 1. W ramach wyodrębnionych kategorii znalazło się od 69 do 7 podmiotów, przy czym tylko w trzech wypadkach dany typ patrona występował w więcej niż 10% podmiotów.

Wykres 1. Popularność poszczególnych kategorii patronów we wszystkich jednostkach/instytucjach Wojska Polskiego

Źródło: obliczenia własne na podstawie informacji MON oraz serwisu <https://www.jednostki-wojskowe.pl/> (dostęp: 19.06.2020).

Nieco ponad jedna trzecia patronów współczesnych jednostek i instytucji wojskowych była związana z II wojną światową. Jeśli, zgodnie z historycznym rodowodem, wspólnie traktować patronów związanych z ostatnią wojną oraz zaangażowanych w powojenne podziemie antykomunistyczne (Żołnierze Wyklęci), otrzymujemy 44,44% wskazań. Tradycje XX-wieczne do 1939 r. reprezentowane są w 23,89% przypadków, tradycje powojenne – w 9,44% przypadków, a dawne dzieje oręża polskiego (monarchowie, dowódcy staropolscy oraz okres zaborów) – w 22,22% przypadków. Rozkład ten wskazuje na popularność historii najnowszej (XX-wiecznej) oraz dominację w kanonie wątków dotyczących II wojny światowej.

Wśród tych ostatnich panuje zresztą pewne zróżnicowanie. Najpopularniejszą grupą patronów są postaci związane z działaniami Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (39,13%), tuż za nimi plasują się żołnierze Września 1939 r.

(34,78%), natomiast tradycje Armii Krajowej pojawiają się w życiorysach 23,12% osób. W przypadku dwóch jednostek noszących imię mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala” trudno jest wskazać konkretną tradycję, z którą związana jest ta postać, nazywana jednocześnie ostatnim żołnierzem Września i pierwszym partyzantem, niezwiązanym przy tym z AK. Wśród patronów, których losy łączą się z II wojną światową, nie ma natomiast ani jednej postaci reprezentującej tradycje Wojska Polskiego na froncie wschodnim (1 i 2 Armii WP). Dodatkowo warto zaznaczyć, że aż 6 patronów reprezentujących inne tradycje niż II wojna światowa było ofiarami mordu katyńskiego.

Większa popularność tradycji Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie oraz wrześniowych związana jest m.in. z procesem przyjmowania tradycji jednostek w latach 90 XX w. i na początku XXI w. i odwoływania się w ten sposób do niepodległościowych wątków w dziejach oręża polskiego, przede wszystkim zaś – do regularnych jednostek liniowych. Przejęcie patrona związanego z tymi tradycjami było naturalną konsekwencją tego typu decyzji. Patroni związani z obydwoma wspomnianymi nurtami tradycji wojennej pojawiają się też częściej jako patroni specyficznych rodzajów sił zbrojnych – Sił Powietrznych (piloci biorący udział w bitwie o Anglię) oraz Marynarki Wojennej (uczestnicy obrony Wybrzeża we Wrześniu 1939 r.). W wypadku żołnierzy Armii Krajowej ważniejszym czynnikiem powiązaniem z wyborem patrona jest jego związek z danym miejscem, ale także specyfika tradycji – do AK częściej odwołują się Wojska Obrony Terytorialnej (4 na 16 patronów) oraz Wojska Specjalne (3 na 4 patronów). To „specjalistyczne” zróżnicowanie może być uznawane za część charakteru danego rodzaju sił zbrojnych.

Czy o specyfice różnych rodzajów sił zbrojnych może świadczyć też wybór tradycji, do której odwołują się poszczególne jednostki przez swoich patronów? Szczegółowy rozkład tradycji w wybranych grupach jednostek/instytucji przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Popularność poszczególnych kategorii patronów w wybranych grupach jednostek/institucji (w procentach)

	Wszystkie jednostki/institucje	Wojska operacyjne	Wojska Lądowe	Siły Powietrzne	Marynarka Wojenna	Wojska Obrony Terytorialnej	Szkolenie	Inspektorat Wsparcia
Monarchowie	3,89	5,66	6,41	0,00	0,00	0,00	3,57	14,29
Dowódcy staropolscy	6,67	6,60	7,69	0,00	11,76	0,00	3,57	28,57
Zabory	11,67	11,32	16,67	5,56	5,88	0,00	21,43	14,29
Walka o Niepodległość i granice	15,56	18,87	17,95	27,78	0,00	12,50	0,00	7,14
II RP	8,33	6,60	3,85	11,11	17,65	0,00	14,29	0,00
II wojna światowa	38,33	40,57	37,18	44,44	47,06	25,00	39,29	21,43
Żołnierze Wyklęci	6,11	0,94	1,28	0,00	0,00	62,50	0,00	0,00
Dowódcy PRL	5,56	3,77	6,41	5,56	11,76	0,00	17,86	14,29
Współcześni dowódcy	3,89	5,66	2,56	5,56	5,88	0,00	0,00	0,00

Źródło: obliczenia własne na podstawie informacji MON oraz serwisu <https://www.jednostki-wojskowe.pl/> (dostęp: 19.06.2020).

Dane dotyczące wojsk operacyjnych pokazują, że struktura kultywowanych tradycji w największej grupie jednostek w omawianym zbiorze odpowiada strukturze całego zbioru patronów. Częściej pojawiają się tu polscy monarchowie (6 na 7 patronów z tej tradycji znajduje się właśnie w tej grupie), bohaterowie lat 1914–1921 oraz II wojny światowej, a także dowódcy z okresu po 1989 r. Podobna tendencja występuje także w wypadku Wojsk Lądowych, przy czym w tej grupie miejsce współczesnych dowódców zajmują żołnierze z epoki zaborów. Wydaje się to wynikać ze ściśle liniowego charakteru tych jednostek, a także nawarstwiania się trendów w przyznawaniu patronatów w różnych okresach ostatnich 30 lat. Warto przy tym zwrócić uwagę, że w obydwu omawianych grupach (a także innych rodzajach sił zbrojnych poza WOT) bardzo słabo reprezentowani są patroni wywodzący się spośród Żołnierzy Wyklętych. W praktyce ze 106 jednostek operacyjnych tylko jedna

(9 Warmiński Pułk Rozpoznawczy z Lidzbarka Warmińskiego) nosi imię żołnierza powojennego podziemia mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”. Wynika to ze specyfiki funkcjonowania tej tradycji we współczesnym Wojsku Polskim i łączenia jej z Wojskami Obrony Terytorialnej.

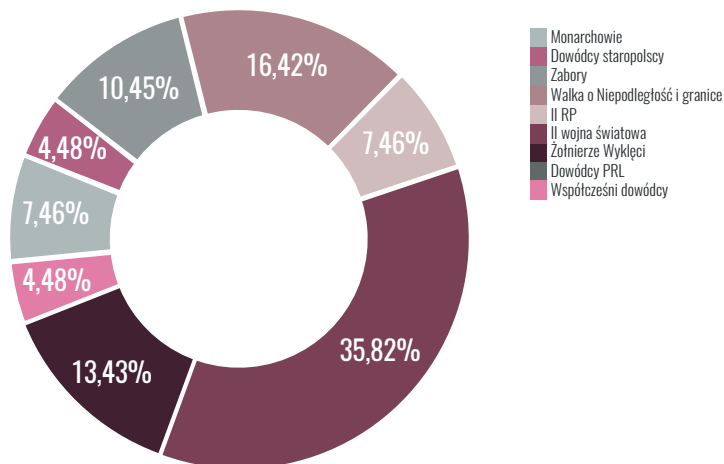
Zaznaczone wyżej zjawisko występowania „specjalistycznych” patronów Sił Powietrznych oraz Marynarki Wojennej potwierdza też analiza życiorysów wszystkich patronów w tych grupach. W pierwszym wypadku wybór tradycji tego rodzaju sił zbrojnych w większości skupia się wokół tradycji z I połowy XX w., przede wszystkim reprezentowanych przez różnego rodzaju postacie związane bezpośrednio z lotnictwem. W wypadku jednostek Marynarki Wojennej w większym stopniu wśród patronów pojawiają się też postacie z okresu staropolskiego i czasu zaborów, jednak najmocniej zaznaczone są tu tradycje okresu II wojny światowej oraz II RP – przede wszystkim w postaciach marynarzy oraz bohaterów obrony Wybrzeża.

Przypadek Wojsk Obrony Terytorialnej wydaje się najbardziej wyrazisty i mało zróżnicowany, jeśli chodzi o wybór patronów. Utworzony w 2017 r. nowy rodzaj sił zbrojnych z założenia odwołuje się do tradycji powojennego podziemia niepodległościowego oraz Armii Krajowej, co potwierdzają szczegółowe dane – bohaterowie z tej grupy stanowią 87,5% wszystkich patronów jednostek WOT. Co ciekawe jednak, dwie brygady obrony terytorialnej (wielkopolska i śląska) przyjęły imiona dowódców zasłużonych w okresie walk o granice RP i związanych z regionem działania obydwu jednostek (odpowiednio: gen. Stanisława Taczaka i ppłk. Tadeusza Puszczyńskiego „Konrada Wawelberga”). Przykłady te pokazują wyjście tego rodzaju wojsk poza ścisłe odwoływanie się do Żołnierzy Wyklętych i kultuwanie także innych tradycji orężnych.

Inaczej jest natomiast w dwóch typach jednostek/instytucji o szczególnych zadaniach: szkoleniowych oraz związanych ze wsparciem logistycznym wojska (podporządkowanych Inspektoratowi Wsparcia SZ). W pierwszym przypadku większy odsetek patronów stanowią żołnierze z epoki zaborów, II RP oraz czasów PRL, w drugim natomiast – monarchowie, dowódcy okresu staropolskiego, XIX-wieczni oraz z lat 1944–1989. W wypadku jednostek i instytucji szkoleniowych duży wpływ na popularność dowódców z okresu zaborów miało dziedzictwo czasu PRL, kiedy to części szkół oficerskich (na bazie których powstały dzisiejszej akademie wojskowe i centra szkolenia) przyznano jako patronów właśnie takich generałów, jak Tadeusz Kościuszko, Józef Bem, Jakub Jasiński czy Jarosław Dąbrowski. W szerszej perspektywie można natomiast uznać, że przypadki te pokazują specyfikę funkcjonowania patronów w podmiotach

o charakterze innym niż ściśle bojowy. Wojskowe oddziały gospodarcze, centra szkolenia, poligony czy różnego rodzaju specjalistyczne ośrodki szukają oryginalnych patronów, często reprezentujących mniej znane tradycje oręża polskiego (co widać np. w wypadku postaci, które odznaczyły się podczas II wojny światowej). Z tym zjawiskiem powiązane jest też częstsze występowanie jako patronów dowódców z okresu PRL – szukając postaci związanej z daną instytucją, często zwraca się uwagę na dawnego dowódcę, twórcę ośrodka itp. Jak wskazano wcześniej, zbiór podmiotów objętych badaniem obejmuje jednostki różnego szczebla i typu – obok związków taktycznych mamy do czynienia z pododdziałami bojowymi, jednostkami zabezpieczającymi czy instytucjami centralnymi. Imiona jakich postaci noszą główne liniowe jednostki Wojska Polskiego: dywizje, brygady, pułki, skrzydła i bazy lotnicze, flotylle oraz jednostki Wojsk Specjalnych? Zbiorcze dane na ten temat zawiera wykres 2.

Wykres 2. Popularność poszczególnych kategorii w głównych jednostkach liniowych WP (dywizjach, brygadach, pułkach, skrzydłach i bazach lotniczych, flotyllach Marynarki Wojennej i jednostkach Wojsk Specjalnych)

Źródło: obliczenia własne na podstawie informacji MON oraz serwisu <https://www.jednostki-wojskowe.pl/> (dostęp: 19.06.2020).

Odsetki występowania poszczególnych tradycji w tak wyodrębnionej grupie w znacznym stopniu są podobne do tych, jakie występują w całym zbiorze w prezentowanym wcześniej przypadku wojsk operacyjnych. Poza pewnymi różnicami w wypadku tradycji dawnego oręża (wyższy odsetek monarchów

i niższy dowódców staropolskich w głównych jednostkach liniowych) zwraca uwagę stosunek do historii po 1945 r. Na najwyższych szczeblach liniowych nie obiera się w ogóle patronów spośród dowódców z okresu PRL, znaczny odsetek (13% i trzecie miejsce w klasyfikacji) zajmują natomiast nawiązania do tradycji Żołnierzy Wyklętych. Istotny wpływ na to ma specyfika podmiotów, które przyjmują patronów z tych grup. Są to mniejsze jednostki, realizujące zadania zabezpieczające, oraz brygady Wojsk Obrony Terytorialnej. Pokazuje to istotną tendencję występującą wewnątrz kanonu historycznego współczesnego Wojska Polskiego.

Co oczywiste, patroni jednostek i instytucji współczesnego Wojska Polskiego reprezentują bardzo zróżnicowane tradycje – jest w nich miejsce zarówno dla przedstawicieli najdawniejszych dziejów oręża, jak i postaci z historii XX w. Cechą analizowanego zbioru jest pewien pluralizm, widoczny zwłaszcza w zestawieniu z analogicznym wyborem patronów w Ludowym Wojsku Polskim w okresie PRL. W 1980 r. wśród wszystkich uhonorowanych w ten sposób postaci ok. 75% stanowili różnego rodzaju przedstawiciele tradycji rewolucyjno-komunistycznej (m.in. komuniści, partyzanci Gwardii Ludowej i Armii Ludowej, żołnierze 1 i 2 Armii WP, dawni rewolucjoniści, obywatele „bratnich narodów socjalistycznych”)¹⁴. W wypadku współczesnych bohaterów wojskowych trudno wskazać tak duży związek z jedną tradycją – łączy ich jedynie ogólne przywiązanie do walki o niepodległość Polski. Przy wniosku tym warto też jeszcze raz powtórzyć obserwację dotyczącą „specjalistycznego” charakteru patronów w różnych grupach jednostek, co pokazuje, że kanon historyczny Wojska Polskiego jest wewnątrznie zróżnicowany, bogaty w różne tradycje.

DYNAMIKA KSZTAŁTOWANIA ZBIORU PATRONÓW JEDNOSTEK I INSTYTUCJI WOJSKA POLSKIEGO

Czynnikiem wpływającym na kształtowanie się pamięci zbiorowej jest kontekst epoki, w której ten proces zachodzi. Aktualny stan wiedzy, obchodzone rocznice, dyskusje historyczne, działania związane z polityką pamięci historycznej czy w końcu sama sytuacja polityczna i społeczno-ekonomiczna

¹⁴ T. Leszkowicz, *Ludowe Wojsko Polskie jako instytucja polityki pamięci historycznej 1956–1981*, praca doktorska obroniona w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2019, s. 214.

decydują o tym, jakie tradycje są kultywowane i jacy bohaterowie doceniani. Przy analizowaniu zbioru patronów jednostek i instytucji wojskowych warto zwrócić uwagę właśnie na moment, w którym poszczególnym podmiotom nadano dane imiona. Przy okazji zaś należy pamiętać, że omawiany zestaw 180 przypadków upamiętniania historii nie został stworzony w jednym momencie – jego kształtowanie się było procesem, w którym nawarstwiały się kolejne tendencje i mody. Analiza dynamiki tych zmian pozwala lepiej zrozumieć dzisiejsze funkcjonowanie kanonu historycznego WP.

W wypadku wszystkich 180 przypadków nadania jednostkom/instytucjom patrona udało się zidentyfikować rok, w którym po raz pierwszy dany podmiot został uhonorowany w ten sposób. Zastrzeżenie to wydaje się bardzo istotne, ponieważ przemiany Sił Zbrojnych RP prowadziły do licznych reformowania jednostek, np. przez zmianę ich szczebla organizacyjnego (np. z pułku w batalion), przeformowanie w inny typ jednostki (np. z wyższej szkoły oficerskiej w centrum szkolenia) bądź też zmianę nazewnictwa (np. 1 Ośrodek Radioelektroniczny w Centrum Rozpoznania i Wsparcia Walki Radioelektronicznej). W praktyce jednak dana jednostka/instytucja dalej istniała i w zdecydowanej większości przypadków dziedziczyła po swoim formalnym poprzedniku patrona (decyzję ministerialną nadającą imię ogłaszano czasem wkrótce po przeformowaniu, niekiedy zaś po pewnym czasie). Dlatego też w wypadku badania dynamiki pojawiania się kolejnych patronów we współczesnym Wojsku Polskim należy zwracać uwagę przede wszystkim właśnie na moment „pierwszego nadania” danego imienia konkretnej jednostce. W okresie przed 1989 r. nadano patronów 15 współcześnie istniejącym jednostkom (8% całego zbioru). Zaznaczyć trzeba przy tym, że chodzi o przypadki, w których jednostka nadal istnieje i ma tego samego patrona. W okresie PRL własnego patrona otrzymało ponad 100 jednostek, podobnie jak współcześnie dochodziło też do sytuacji, w której jedna postać (lub bohater zbiorowy) patronowała kilku różnym podmiotom. Należy przy tym pamiętać, że zbiór ówczesnych patronów wojskowych był częścią specyficznej polityki pamięci historycznej prowadzonej przez Ludowe Wojsko Polskie, a dobór bohaterów był elementem propagandy i kształtowania wyobrażenia o przeszłości. Jednostki nosiły zarówno imiona bohaterów dawnych dziejów oręża polskiego i żołnierzy Września 1939 r., jak i członków Polskiej Partii Robotniczej i Gwardii/Armii Ludowej czy żołnierzy 1 i 2 Armii WP. Jednocześnie w ówczesnym kanonie nie odwoływano się w zasadzie do tradycji walk z lat 1914–1921 czy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, a jeśli już do nich nawiązywano, to przez

wybieranie patronów zbiorowych (np. powstańcy śląscy) bądź też niższych stopniem żołnierzy. Co oczywiste, wśród patronów jednostek nie pojawiali się też żołnierze zaangażowani w podziemie antykomunistyczne po 1945 r.¹⁵. Zaznaczyć trzeba przy tym, że znaczną część nadań w okresie PRL można uznać za reprezentujące propagandową wizję historii Polski.

Spośród wspomnianych 15 patronów wywodzących się jeszcze z okresu PRL mamy do czynienia z siedmioma reprezentantami epoki zaborów, trzema patronami związanymi z czasami II RP, dwoma zasłużonymi w czasie II wojny światowej oraz po jednym wywodzącym się spośród monarchów, dowódców staropolskich oraz dowódców z okresu PRL. Spośród tych 15 przypadków 6 dotyczy dawnych szkół oficerskich, które obecnie przeformowane są w akademie wojskowe lub też funkcjonują jako centra szkolenia. Wszystkich 6 patronów wybrano w latach 1951–1956, kolejne dwa przypadki pochodzą z 1960 i 1967 r., a siedem z lat 80 (trzy z 1983 r., dwa z 1985 r. i po jednym z 1981 i 1988 r.). To właśnie w ostatniej dekadzie funkcjonowania PRL pojawili się też patroni reprezentujący nieco inne tradycje niż promowane dotychczas: związani z pozytywnym dziedzictwem lotnictwa II RP kpt. pil. Franciszek Żwirko i inż. Stanisław Wigura oraz płk pil. Stanisław Skarżyński (poległy w czasie wojennej służby w Wielkiej Brytanii), król Jan III Sobieski czy dowódca okrętów podwodnych PSZ na Zachodzie kmdr Bolesław Romanowski (który jednak wrócił do Polski po 1945 r. i służył w Ludowym Wojsku Polskim). W 1988 r. pojawił się też pierwszy przypadek nadania imienia dowódcy z okresu PRL – kmdr. Stanisława Mielczarka, pierwszego dowódcy Ośrodka Szkolenia Nurków i Płetwonurków WP. Można uznać, że w wypadku patronów „odziedziczonych” po epoce PRL w znacznym stopniu trudno stwierdzić, że są oni kontrowersyjni, a ich wybór był wyrazem propagandy komunistycznej – większość z nich można uznać za niezaprzeczalnych bohaterów oręża polskiego.

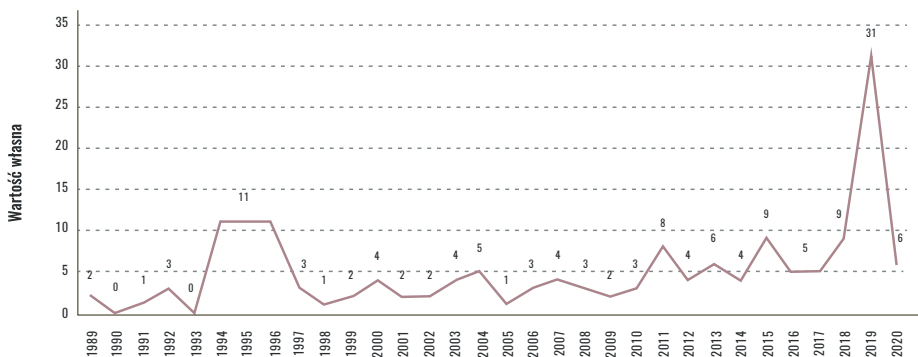
Pierwsze elementy odejścia od wzorca nadawania patronów jednostek obowiązującego w okresie PRL można zaobserwować już w 1989 r., a więc jeszcze w czasie kierowania wojskiem przez reżim komunistyczny (ostatni nominowany przez KC PZPR minister obrony narodowej gen. Florian Siwicki zajmował to stanowisko do lipca 1990 r.). To właśnie w tym przetomowym dla Polski roku 6 Pomorska Brygada Powietrznodesantowa z Krakowa otrzymała jako patrona gen. bryg. Stanisława Sosabowskiego – wysokiego stopniem generała Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, który przeżył wojnę i pozostał

¹⁵ Informacje nt. nadawania patronów w okresie PRL: tamże, s. 212–220.

na emigracji aż do śmierci w 1967 r. Nastąpiła jakościowa zmiana w podejściu do patronów (jeszcze wtedy) Ludowego Wojska Polskiego, kontynuowana i pogłębiana w kolejnych latach. Dynamikę procesu pojawiania się patronów jednostek/instytucji w latach 1989–2020 przedstawia wykres 3.

Wykres 3. Liczba patronów jednostek współcześnie istniejących przyznanych w poszczególnych latach

Źródło: obliczenia własne na podstawie informacji MON oraz serwisu <https://www.jednostki-wojskowe.pl/> (dostęp: 19.06.2020).

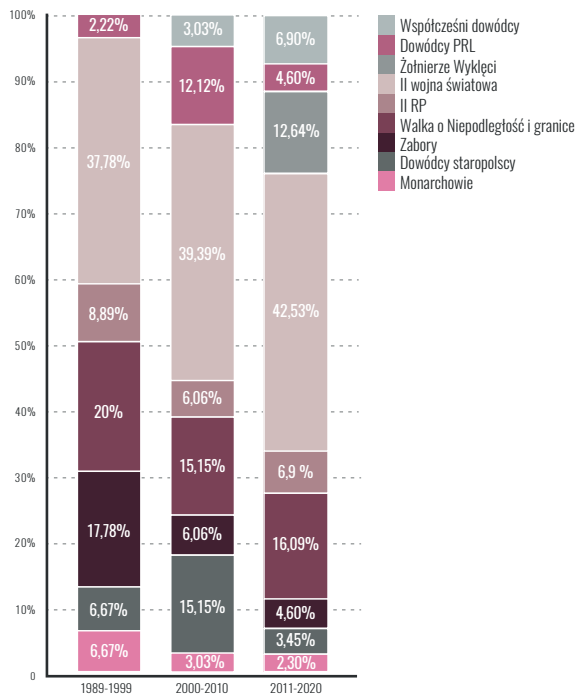
Przyznawanie patronów poszczególnym istniejącym do dziś jednostkom wojskowym było procesem o zróżnicowanym natężeniu. Pierwszy okres, przypadający na lata 90 XX w., związany był z transformacją ustrojową i występującym w tym czasie wielkim przewartościowaniem w stosunku do dziejów oręża polskiego. Znaczące są w tym wypadku lata 1994–1996, kiedy to przy okazji zmian struktury w Wojskach Lądowych co roku własnych patronów otrzymywało kilkanaście jednostek, w tym 10 z 14 do dziś istniejących brygad liniowych. Moment ten, związany także m.in. z przyznawaniem poszczególnym jednostkom dziedzictwa tradycji oddziałów przedwojennych i z okresu II wojny światowej oraz nadawaniem im nowych sztandarów, można uznać za formacyjny dla współczesnego kanonu Wojska Polskiego. Od końca lat 90 XX w. i w pierwszej dekadzie XXI w. liczba nadań zaczęła spadać, co należy wiązać z okresem zmian organizacyjnych w Siłach Zbrojnych RP, skutkujących m.in. likwidacją wielu jednostek/instytucji, a tym samym „zaniknięciem” ich patronów¹⁶.

¹⁶ Por. J. Kajetanowicz, *Wojsko Polskie w systemie bezpieczeństwa państwa 1945–2010*, Akademia Jana Długosza, Częstochowa 2013, s. 191–218.

Za symboliczne zamknięcie tego etapu w historii wojska należy uznać rok 2011 i rozformowanie 1 Dywizji Zmechanizowanej im. Tadeusza Kościuszki. W drugiej dekadzie XXI w. struktura wojska ustabilizowała się, a od 2014/2015 r. zaczęto tworzyć także nowe podmioty, którym również przyznawano patronów, czego przykładem są brygady WOT. Od 2018 r. można mówić o nowym trendzie zainteresowania patronami jednostek i instytucji – ich imionami nazywane są nie tylko oddziały liniowe, które utworzono niedawno lub nie miały dotychczas patrona, lecz także liczne podmioty związane ze szkoleniem, zabezpieczeniem logistycznym czy funkcjonowaniem resortu obrony narodowej. Znaczący jest tu rok 2019, w którym komórkom organizacyjnym wojska różnego szczebla nadano aż 31 patronów.

W jakim stopniu w kolejnych dziesięcioleciach po 1989 r. w kwestii nadawania patronów jednostkom i instytucjom zachodziły zmiany w wyborze tradycji,

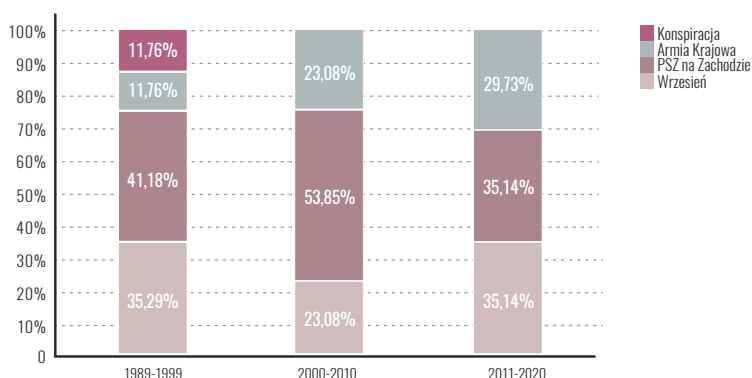
Wykres 4. Odsetek odwołań do poszczególnych kategorii postaci w kolejnych etapach historii Sił Zbrojnych RP po 1989 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie informacji MON oraz serwisu <https://www.jednostki-wojskowe.pl/> (dostęp: 19.06.2020).

którą honorowano? Czy zmiany te mogły być powiązane z modyfikacjami dominującego dyskursu pamięciowego lub „modą” na podejmowanie pewnych tematów? Informacje o odsetku odwołań do poszczególnych tradycji w trzech dekadach po 1989 r. (pokrywających się w ogólnym zarysie z trzema wskazanymi etapami rozwoju Sił Zbrojnych) prezentuje wykres 4. Bardziej szczegółowe dane na temat popularności bohaterów z okresu II wojny światowej przedstawia natomiast wykres 5.

Wykres 5. Odsetek odwołań do poszczególnych kategorii postaci związanych z okresem II wojny światowej w kolejnych etapach historii Sił Zbrojnych RP po 1989 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie informacji MON oraz serwisu <https://www.jednostki-wojskowe.pl/> (dostęp: 19.06.2020).

Każdy z wyróżnionych etapów miał swoje cechy szczególne. Lata 90 XX w., jak wspomniano, były momentem przejścia od tradycji promowanych w PRL do nowych, niepodległościowych wątków w dziejach oręża polskiego – a więc II wojny światowej, lat 1914–1921, okresu zaborów – oraz do postaci polskich monarchów¹⁷. Wśród bohaterów z czasów ostatniej wojny dominowali natomiast żołnierze Września 1939 r. oraz Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, stąd z kolei zaznaczona była obecność tradycji akowskich (przypadki zakwalifikowane w grupie „Konspiracja” dotyczą mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala”). Uwagę zwraca także fakt niewielkiego zainteresowania okresem powojennym – wśród patronów pojawił się wówczas tylko jeden dowódca

¹⁷ Warto podkreślić, że w tym okresie imionami królów Polski nazwano rozformowane później m.in.: 5 Dywizję Zmechanizowaną/5 Brygadę Zmechanizowaną i 17 Pułk Artylerii Przeciwpancernej (Bolesław Chrobry), 15 Dywizję Zmechanizowaną (Władysław Jagiełło), 29 Brygadę Zmechanizowaną i 3 Pułk Rakiet (Stefan Batory) oraz 2 Pułk Artylerii Mieszanej (Władysław IV). Zob. J. Cieciera i in., *Patroni jednostek...*, dz. cyt., s. 22–24, 42–44, 89–90, 202–203.

z czasów PRL, nie występowali natomiast żadni przedstawiciele Żołnierzy Wyklętych czy współczesnych dowódców. Można powiedzieć, że lata 90 były czasem swoistego „wyrównywania krzywd” z okresu PRL – wśród patronów dominowały postacie, które z różnych powodów były pomijane w Ludowym Wojsku Polskim, a których zasługi były powszechnie uznawane.

Pierwszą dekadę XXI w. można nazwać czasem „poszukiwania tradycji”, równoległego do przemian organizacyjnych Sił Zbrojnych oraz mniejszej intensywności odwołań do historii. Po pierwsze, kontynuowano tendencję z lat poprzednich szukania patronów związanych z wątkami historii niedocenianymi w okresie PRL. Stąd na przykład największa popularność tradycji Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (w tym czasie jednostkom nadano m.in. imiona generałów Władysława Sikorskiego, Władysława Andersa, Stanisława Maczka oraz płk. pil. Stanisława Skalskiego). Po drugie, w ramach przypominania o bohaterach II wojny światowej w większym stopniu zaczęli pojawiać się patroni związani z Armią Krajową. Można zastanawiać się nad wpływem na to zjawisko obchodów 60-lecia wybuchu Powstania Warszawskiego i związanego z tym wzrostu zainteresowania tematyką powstańczą, a tym samym akowską. Po trzecie wreszcie, w największym stopniu występowało tu zjawisko honorowania mniej oczywistych tradycji, o czym świadczą trzecia i czwarta najpopularniejsza grupa patronów: postacie z historii staropolskiej oraz dowódcy z czasów PRL. W obydwu wypadkach to w latach 2000–2010 przyznano prawie połowę (5 z 12 postaci z XV–XVIII w. i 4 z 10 żołnierzy z czasów Ludowego Wojska Polskiego) do dziś funkcjonujących patronów z tych kategorii. W przypadku dowódców z okresu PRL nadania imienia nastąpiły w latach 2002–2003, a więc w czasie rządów postkomunistycznego Sojuszu Lewicy Demokratycznej.

Okres od 2011 r. jest zaś powrotem do intensywnego kultywowania tradycji wojskowych, a co za tym idzie – nadawania patronów jednostkom i instytucjom. Na ich dobór wpływały też ogólne tendencje dotyczące pamięci zbiorowej społeczeństwa polskiego i polityki pamięci historycznej państwa. Najlepszym tego przykładem jest pojawienie się, i to w dużej liczbie, patronów zaliczanych do grupy Żołnierzy Wyklętych – należy to uznać wprost za skutek intensywnego upowszechniania tego tematu przez liczne instytucje publiczne, na czele z Instytutem Pamięci Narodowej. Z popularnością powojennego podziemia antykomunistycznego wiąże się też wzrost zainteresowania tradycjami Armii Krajowej. Obchody stulecia różnych wydarzeń związanych z odzyskaniem Niepodległości w latach 2014–2019 skutkowały pojawieniem

się licznych patronów związanych z tą tradycją – 12 na 14 nadań imienia w tej kategorii we wskazanym okresie nastąpiło po 2015 r. Jednostki i instytucje wojskowe w dużo większym stopniu zaczęły też otrzymywać imiona współczesnych dowódców, przy czym największą grupą (4 na 6 w tym czasie) były wysokie stopniem ofiary katastrofy prezydenckiego Tu-154 w Smoleńsku (generałowie Bronisław Kwiatkowski, Tadeusz Buk i Włodzimierz Potasiński oraz adm. Andrzej Karweta). Wciąż też nadawani są patroni spośród żołnierzy służących w Siłach Zbrojnych PRL (zwykle zastąpieni dowódcy jednostek w stopniu majora, podpułkownika lub pułkownika). Spośród czterech przypadków trzy decyzje podjęto w czasie rządów koalicji Platformy Obywatelskiej i Polskiego Stronnictwa Ludowego (2011–2015), jedną natomiast – w czasie kierowania MON przez Prawo i Sprawiedliwość (2019). Zaznaczyć przy tym należy, że dowódcy z okresu sprzed 1989 r. stanowią po 2011 r. zdecydowanie niewielki odsetek patronów w ogólnej puli nadań.

Za uzasadniony można uznać wniosek, że dynamika nadawania patronów jednostkom i instytucjom wojskowym pokrywa się z ogólnymi trendami związanymi z funkcjonowaniem polskiej pamięci zbiorowej po 1989 r. Widać tutaj dwa momenty większego zainteresowania tematyką historyczną: lata 90 XX w. oraz drugą dekadę XXI w., a także oddzielający je moment mniej intensywnej działalności w tej materii. Analiza ówczesnych wyborów patronów pokazuje też zmiany w kanonie historycznym – od honorowania ignorowanych wcześniej postaci do wprowadzania bohaterów i tradycji świeżo odkrywanych. To dowód na to, że tradycje współczesnego Wojska Polskiego nie są raz na zawsze ustalone – tworzą raczej dynamiczny konglomerat różnych wątków, które nawarstwiają się i są przeniesionym w czasie śladem wcześniejszych wydarzeń.

KANON HISTORYCZNY WSPÓŁCZESNEGO WOJSKA POLSKIEGO

Jak zauważył Marcin Kula, „o przeszłości wypowiadamy się w nadawaniu nazw instytucjom, obiektom, ulicom, nieraz nawet miastom, oraz w zmianach tych nazw. Wymowne w tym kontekście jest oczywiście zarówno odwoływanie się do pewnych imion, jak i pomijanie innych”¹⁸. W tym kontekście

¹⁸ M. Kula, *Krótki raport o użytkowaniu historii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 20.

nadanie określonej instytucji patrona, a więc wzbogacenie jej nazwy, jest wyraźną deklaracją wyboru tradycji historycznej, do której odwołuje się dany podmiot. Przeprowadzona powyżej analiza szczególnego przypadku, jakim są patroni jednostek wojskowych, pozwala określić oficjalną pamięć, konstruowaną przez kierownictwo resortu obrony narodowej i będącą odpowiedzią na zjawiska społeczne i oficjalną politykę historyczną.

W kanonie historycznym współczesnego Wojska Polskiego znalazło się miejsce zarówno dla dawnych wojowników, powstańców walczących z zaborcami, bohaterów walk o Niepodległość, ważnych generałów kierujących walką narodu w czasie II wojny światowej, żołnierzy dokonujących heroicznych czynów na polu bitwy oraz oficerów, którzy tworzyli poszczególne jednostki i rodzaje wojsk oraz nimi kierowali. Wśród nich można odnaleźć zarówno postaci znane z kart podręczników do historii, jak i bohaterów lokalnych czy znanych tylko wąskiemu gronu specjalistów. Analizowany zbiór powstawał pod wpływem różnych czynników: czasów, w których dochodziło do przyjmowania patrona po raz pierwszy, polityki pamięci historycznej państwa, zmian zainteresowań historycznych polskiego społeczeństwa, czynników lokalnych, wreszcie zaangażowania samych jednostek i służących w nich żołnierzy, którzy postanawiali kultywować daną tradycję. Z tego powodu kanon ten jest bogaty, ale też nie zawsze oczywisty, tak jak pamięć zbiorowa, której jest on częścią.

Robert Traba, historyk zainteresowany badaniami nad pamięcią zbiorową, w początkach XXI w. zadawał pytania: „Jakie uwarunkowania rzeczywistości spowodowały, że właśnie takie, a nie inne metafory, symbole, postaci, pomniki zyskały rangę integrującego tworzywa spajającego rozbite społeczeństwo? Jakże mechanizmy życia społecznego stały się siłą sprawczą dla publicznego «materializowania się» miejsc pamięci? Wreszcie, kto i jak organizował pamięć społeczną?”¹⁹. Dokonana analiza odniesień do postaci historycznych nie powinna być traktowana tylko i wyłącznie jako kronikarski zapis „tu i teraz” działalności wychowawczej Wojska Polskiego. To, jacy bohaterowie patronują żołnierzom, bardzo wiele mówi o tym, jaka jest armia, jakim wartościom hołduje i jakie procesy historyczne zachodzą w niej samej i jej otoczeniu.

Warto zwrócić uwagę szczególnie na istotny problem badawczy najnowszej historii Sił Zbrojnych RP: kwestię przechodzenia tej formacji od tradycji narzuconych przez propagandę systemu komunistycznego do pluralistycznego

¹⁹ R. Traba, *Pamięć zbiorowa...*, dz. cyt., s. 36.

i niepodległościowego systemu odwoływania się do przeszłości. Proces ten, charakterystyczny dla końca lat 80 i większości lat 90 XX w. (aż do wstąpienia do NATO w 1999 r., będącego umownym momentem granicznym transformacji Wojska Polskiego), wciąż czeka na zbadanie. Dzisiaj ślady tamtych działań widzimy w zbiorze najstarszych patronów istotnych jednostek liniowych nadawanych w latach 1994–1996. Nie wiemy, jak wśród wojskowych i cywilów przebiegał proces odchodzenia od poprzednich patronów, przestawienia się z dominacji tradycji Gwardii/Armii Ludowej i Ludowego Wojska Polskiego na wzmocnienie pamięci o AK, Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie i wojsku II RP oraz restytucji dawnych tradycji, połączonej w naturalny sposób z ich „wynajdywaniem”²⁰. Kwestia ta nie tylko wiele mówi o dzisiejszym kanonie historycznym wojska, lecz także o wartościach i czynnikach, które ukształtowały współczesne Siły Zbrojne RP i ich charakter ideowy.

SUMMARY

The article describes the group of patrons of military units in Polish Armed Forces. A lot of divisions, brigades, regiments, battalions, air bases and other military institutions are honored by name of historical characters – great monarchs and leaders from Polish-Lithuanian Commonwealth era, heroes from 19th century, officers fighting for independence and borders in 1914–1921 and soldiers from World War II or post-War era. All presented characters form a canon of specific historical memory of contemporary Polish Armed Forces.

KEYWORDS

Polish Armed Forces, collective memory, politics of historical memory, traditions of polish military history

---

²⁰ Proces kreowania „odwiecznych” tradycji w epoce nowoczesnej omówiono na przykładach w pracy *Tradycja wynaleziona*, red. E. Hobsbawm, T. Ranger, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.

BIBLIOGRAFIA

- Assmann J., *Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008.
- Assorodobraj N., „Żywa historia”. Świadomość historyczna: symptomy i propozycje badawcze, „*Studia Socjologiczne*” 1963, nr 2.
- Cięciara J. i in., *Patroni jednostek Wojska Polskiego*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 1998.
- Kajetanowicz J., *Wojsko Polskie w systemie bezpieczeństwa państwa 1945–2010*, Akademia Jana Długosza, Częstochowa 2013.
- Kula M., *Krótki raport o użytkowaniu historii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Kula M., *Wybór tradycji*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2003.
- Kwiatkowski P.T., *II wojna światowa jako doświadczenie narodowe*, [w:] P.T. Kwiatkowski i in., *Między codziennością a wielką historią. Druga wojna światowa w pamięci zbiorowej społeczeństwa polskiego*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Gdańsk–Warszawa 2010.
- Leszkowicz T., *Ludowe Wojsko Polskie jako instytucja polityki pamięci historycznej 1956–1981*, praca doktorska obroniona w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2019.
- Malczewska-Pawelec D., Pawelec T., *Rewolucja w pamięci historycznej. Porównawcze studia nad praktykami manipulacji zbiorową pamięcią Polaków w czasach stalinowskich*, Universitas, Kraków 2011.
- Nijakowski L., *Polska polityka pamięci. Esej socjologiczny*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Stobiecki R., *Historycy wobec polityki historycznej*, [w:] *Pamięć i polityka historyczna. Doświadczenia Polski i jej sąsiadów*, red. S.M. Nowinowski, J. Pomorski, R. Stobiecki, Wydawnictwo Naukowe Ibidem–Instytut Pamięci Narodowej, Łódź 2008.
- Szacka B., *Czas przeszły, pamięć – mit*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2006.
- Szacki J., *Tradycja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2011.
- Szpociński A., *Kanon historyczny*, „*Studia Socjologiczne*” 1983, nr 4.
- Traba R., *Pamięć zbiorowa: rozważania o „historycznych” możliwościach postępowania się nowoczesnymi koncepcjami badania pamięci*, [w:] tenże, *Historia – przestrzeń dialogu*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2006.
- Tradycja wynaleziona*, red. E. Hobsbawm, T. Ranger, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2008.